

VILNIAUS UNIVERSITETAS
TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

PILIETINĖS
VISUOMENĖS
INSTITUTAS

Vilniaus miesto piliečių asamblėjos vertinimo ataskaitos santrauka

Rasa Bortkevičiūtė, Vilniaus universitetas

Ieva Petronytė-Urbonavičienė, Vilniaus universitetas, Pilietinės visuomenės institutas

2026 m. birželis

Turinys

Apžvalga	3
Vilniaus miesto piliečių asamblėjos dizainas.....	3
Vilniaus miesto piliečių asamblėjos metu vykęs svarstomosios demokratijos procesas	6
Vilniaus miesto piliečių asamblėjos poveikis	10
Išvados ir rekomendacijos svarstomosios demokratijos institucionalizacijai Lietuvoje	12

Apžvalga

Šiame dokumente pateikiama Vilniaus miesto piliečių asamblėjos (toliau – Asamblėja) vertinimo santrauka. Asamblėja **buvo inicijuota Vilniaus miesto savivaldybės ir įgyvendinta jai dalyvaujant tarptautinės organizacijos „DemocracyNext“ miestų programoje**, kurios metu organizacija trims konkurso būdu atrinktiems miestams padėjo įgyvendinti svarstomosios demokratijos iniciatyvas. **2025 m. rugsėjo 24 d. – gruodžio 10 d. vykusios Asamblėjos metu** loterijos būdu atrinkti miesto gyventojai kartu formulavo rekomendacijas, padėsiančias *„užtikrinti, kad Vilniaus gyventojai dažniau rinktųsi viešąjį transportą, vaikščiotų pėsčiomis ar važiuotų dviračiu – nepriklausomai nuo gyvenamosios vietos“*. Iš **54 atrinktų miestiečių, dalyvauti asamblėjoje sutiko 43 asmenys, vėliau kiekvienoje Asamblėjos sesijoje dalyvavo vidutiniškai apie 30 vilniečių**. Asamblėjos programą sudarė atidarymo renginys, **penkios sesijos** bei baigiamoji rekomendacijų perdavimo šventė. Programa paremta klasikine piliečių asamblėjų programos struktūra: pirmosios sesijos (I-II sesija, dalis III sesijos), skirtos susipažinimui su tema (mokymuisi), padėjo pagrindą svarstymams ir rekomendacijų kūrimui (dalis III sesijos, IV sesija), jų galutiniam suformulavimui ir balsavimui už jas (V sesija). **Asamblėjos dalyviai parengė 24 rekomendacijas**. Informaciją apie jų įgyvendinimą numatyta pateikti dvejose Vilniaus miesto savivaldybės rengiamose ataskaitose, kurių pirmoji paskelbta 2026 m. balandį.

Nepriklausomas Vilniaus miesto piliečių asamblėjos vertinimas yra inicijuotas Vilniaus miesto savivaldybės ir tarptautinės organizacijos „DemocracyNext“. Remiantis EBPO gairėmis, išskirtos trys vertinimo dimensijos: **asamblėjos dizainas, svarstomosios demokratijos procesas** bei **asamblėjos poveikis** (vertinimo matrica pateikiama ataskaitos prieduose). Siekiant užtikrinti vertinimo patikimumą, jam pasitelktas **kelių metodų derinys**: trys Asamblėjos dalyvių apklausos (renginio pradžioje, viduryje ir pabaigoje), dvi reprezentatyvios Vilniaus miesto gyventojų apklausos (prieš ir po Asamblėjos), 48 pusiau struktūruoti interviu su Asamblėjos suinteresuotosiomis šalimis, dokumentų analizė. Šioje santraukoje pateikiama apibendrinta kiekvienos vertinimo dimensijos apžvalga bei pagrindinės rekomendacijos sprendimų priėmėjams, siekiant institucionalizuoti svarstomosios demokratijos praktikas Lietuvoje.

Vilniaus miesto piliečių asamblėjos dizainas

Remiantis interviu ir dokumentų analizės duomenimis, **Asamblėjos valdymo struktūra buvo paremta gerosiomis praktikomis ir iš dalies pritaikyta vietos kontekstui**. Vadovaujantis „DemocracyNext“ išskirtais valdymo struktūros elementais, Vilniaus miesto piliečių asamblėjoje ją sudarė iniciatorius (formaliai – Vilniaus miesto savivaldybės meras, neformaliai – Vyriausiojo architekto biuras), vykdytojas (UAB „Vilniaus vystymo kompanija“), nepriklausomų ekspertų patariamoji grupė bei fasilitatorių komanda, tačiau nebuvo suburta projekto komanda, priežiūros bei turinio grupės (pastarosios funkciją iš dalies atliko nepriklausomi ekspertai). Tai, kad Asamblėja įgyvendinta kelių asmenų, o ne plataus sutarimo iniciatyva, lėmė jiems tenkantį didelį krūvį valdymo ir įgyvendinimo procese, taip pat – menkesnį suinteresuotųjų šalių įsitraukimą tolesniuose Asamblėjos ir jos metu parengtų rekomendacijų įgyvendinimo etapuose.

Interviu ir apklausų duomenys atskleidžia, kad **Asamblėjos mandatas skirtingų suinteresuotųjų šalių didžiąja dalimi suprastas panašiai, siejant jį su indėliu į miesto judumo politikos tobulinimą.** Atsakydami, kodėl nusprendė dalyvauti Asamblėjoje, didžioji dalis respondentų indikavo su miestu susijusių klausimų svarbą (87 proc.) ir norą, kad vietos valdžia atsižvelgtų į jų nuomonę (84 proc.). Dalies interviu metu pasisakiusių dalyvių, fasilitatorių ir stebėtojų nuomone, **Asamblėja pasitelkta kaip būdas legitimuoti Vilniaus miesto savivaldybės priimamus sprendimus,** tuo tarpu dalis organizatorių bei fasilitatorių Asamblėją taip pat suvokė kaip **svarstomosios demokratijos mokymosi įrankį.**

Remiantis interviu ir apklausų duomenimis, **Asamblėjos klausimas buvo suformuluotas įtraukiant įvairias suinteresuotąsias šalis, o jo plotis ir atvirumas sudarė sąlygas reikšmingam Asamblėjos dalyvių įsitraukimui, nors pats formulavimo procesas buvo ilgas ir apsunkintas koordinavimo trūkumo.** Asamblėjos klausimas dalies suinteresuotųjų šalių įvardintas kaip platus ir kompleksinis, tačiau tai labiau sietina su jo nagrinėjimu ir tam pasirinktais Asamblėjos dizaino sprendimais. Nuomonės dėl piliečių asamblėjos tinkamumo spręsti judumo problemas išsiskyrė. Dalis įsitraukusiųjų pritarė, kad tai – tinkamas būdas kompleksiško iššūkių sprendimui, didžioji dalis suinteresuotųjų šalių buvo linkę vertinti asamblėjas kaip metodą sprendimų priėmimui plačiąja prasme. Net **97 proc. respondentų sutiko, kad piliečių asamblėjos turėtų būti organizuojamos ne tik judumo, tačiau ir kitomis temomis.** Įvardindami šio metodo trūkumus, įvairių suinteresuotųjų šalių atstovai minėjo ribotą gyventojų ekspertizę, kuri sudaro sąlygas mažiau kritiškam asamblėjos metu pristatytų idėjų vertinimui ir, atitinkamai, kelia manipuliavimo bei politizacijos riziką.

Atsižvelgiant į tarptautines praktikas, klausimo mastą ir dalyvių skaičių, pasirinkta **penkių Asamblėjos sesijų trukmė – tinkama, tačiau nepakankamai laiko skirta svarstymui ir rekomendacijų formulavimui.** Dalyvių apklausos duomenimis, Asamblėjai skirtų dienų skaičius didžiosios dalies dalyvių (63 proc.) vertintas kaip optimalus (likusieji dažniau buvo linkę manyti, jog laiko buvo skirta per mažai). Vertinant atskiras programos dalis, Asamblėjos mokymosi daliai skirtą laiką kaip optimalų vertino 63 proc. dalyvių, svarstymo daliai skirtą laiką – 50 proc. dalyvių, o rekomendacijų formulavimo daliai skirtą laiką – 44 proc. Svarstymo ir rekomendacijų formulavimo etapų atveju ženkliai dalyvių dalis skirto laiko trukmę įvardino kaip nepakankamą (atitinkamai 41 proc. ir 47 proc.). Taigi, galima pastebėti, jog Asamblėjos eigoje pasikeitus **mokymosi bei svarstymo ir rekomendacijų formulavimo sesijoms skirto laiko balansui, pastarosioms dalims kiek pristigo laiko.** Prie to prisidėjo ir jau įgyvendinant Asamblėją papildomus lygmenis įgijęs klausimas, išplėtęs svarstymų kryptis ir rekomendacijų, kurias reikėjo apsvastyti, kiekį bei lėmęs papildomo laiko poreikį.

Asamblėjos dalyviai atrinkti demokratinės loterijos būdu, įvesti šeši atrankos kriterijai: lytis, amžius, tautybė, išsilavinimas, gyvenamoji seniūnija, dažniausiai kasdienėms kelionėms pasirenkama transporto priemonė. **Iš viso atrinkti 54 Asamblėjos dalyviai, tačiau jų skaičius mažėjo keliais etapais:** dalis atrinktų miestiečių atsisakė dalyvauti registracijos metu, dalis atkrito eigoje, sporadiškai įsitraukdami į Asamblėjos sesijas. Patyrus pirmąjį dalyvių skaičiaus sumažėjimą (nuo 54 atrinktų iki 43 dalyvauti sutikusių miestiečių), Asamblėjos dalyvių imtis išliko reprezentatyvi. **Eigoje**

jai dar labiau sumažėjus, dalyvių įvairovė išliko, bet dalis visuomenės grupių buvo atstovaujamos mažiau. Greičiau ar visiškai su teiginiu, jog Asamblėjoje dalyvauja skirtingų visuomenės grupių atstovai sutiko 88 proc. dalyvių. Mažesnę dalyvių dalis (69 proc.) greičiau ar visiškai sutiko su tuo, kad skirtingų visuomenės grupių atstovai buvo atstovaujami tolygiai (t.y., nebuvo grupių, kurių atstovų būtų per daug ar per mažai, lyginant su Vilniaus miesto gyventojais). Remiantis interviu ir apklausų duomenimis, demografinė prasme **Asamblėjoje labiausiai pasigesta jaunimo atstovavimo**, o diskursyvine – įsitraukimo į diskusijas, savęs reprezentavimo – prasme, automobiliais besinaudojančių gyventojų balso. Įdomu pastebėti, kad **dėl savi-atrankos elemento Asamblėjoje dalyvavo pilietiškai aktyvesni (lyginant su Lietuvos visuomene) miestiečiai**. Pavyzdžiui, remiantis Asamblėjos dalyvių apklausa, tarp jų – 38 procentiniais punktais daugiau nei visoje Lietuvos visuomenėje nurodančių, jog pastaraisiais metais aukojo, 31 procentiniais punktais daugiau savanoriavusių ir kt.

Daugiau nei pusė respondentų (61 proc.) dalyvavimo sąlygų palankumą įvertino maksimaliu įverčiu (skalėje nuo 1 iki 7, kur 1 reiškia „sudarytos sąlygos dalyvauti tik tam tikroms grupėms“, o 7 – „sudarytos sąlygos dalyvauti visiems“), o vertinimo vidurkis siekė itin aukštą 6,5 balo. Asamblėjos dalyviai gavo atlygį-kompensaciją, buvo užtikrintos vertėjų, maitinimo paslaugos. **Organizatoriai buvo pasirengę teikti pagalbą miestiečiams, kurie dėl dalyvavimo Asamblėjoje susiduria su nepatogumais** (pvz., vaiko priežiūra, artimųjų slauga), tačiau dėl ribotų finansinių išteklių apie šią pagalbą buvo **ne skelbiama viešai, o komunikuojama pagal poreikį**. Galiausiai ja nebuvo pasinaudota, tačiau neaptikta ir įrodymų, jog mažesnis pagalbos prieinamumas sustabdė miestiečius nuo dalyvavimo Asamblėjoje.

Rekomendacijų piliečių asamblėjų dizainui santrauka:

1. Aiškiai apibrėžti ir iš anksto sutarti įsitraukusių veikėjų funkcijas prieš, asamblėjos metu ir po jos. Užtikrinti iniciatoriaus ir vykdytojo funkcijų atskyrimą, samdant išorinį asamblėjos organizatorių (pvz., nepriklausomą nevyriausybinių organizaciją) ar sukuriant specializuotą darinį institucijoje;
2. Suformuoti priežiūros grupę ir / ar projekto komandą, į kurią nuo ankstyvų asamblėjos planavimo stadijų būtų įtraukiami miesto sprendimų priėmėjai, politikai, kitos su rekomendacijų įgyvendinimu susijusios suinteresuotosios šalys (t.y., vystyti valdymo struktūrą atsižvelgiant ne tik į asamblėjos specifiką, bet ir bendrą valdymo kontekstą);
3. Atvirai komunikuoti asamblėjai keliamus lūkesčius visuomenei ir dalyviams, pabrėžiant, kuriame sprendimų priėmimo lygmenyje (strateginiame – krypties ar operaciniame – įgyvendinimo) reikalingas jų indėlis, ko tikimasi iš parengtų rekomendacijų ir kam jos bus pasitelkiamos. Siekiant tikslios lūkesčių komunikacijos, svarbus išankstinis asamblėjos rekomendacijų peržiūros, įgyvendinimo, jo priežiūros ir atskaitingumo mechanizmo bei atsakomybės už jį numatymas;
4. Įgyvendinant piliečių asamblėjas, subalansuoti jų metu mokymuisi, svarstymams bei rekomendacijų formulavimui skirtą laiką;
5. Įvesti rizikų valdymo priemones dėl dalyvių atkritimo. Tam galimos kelios alternatyvos: 1) iš anksto parengiamas ilgesnis nei būtina galimų dalyvių sąrašas. Susidūrus su atkritimu ankstyvoje stadijoje, vykdomas papildomas dalyvių kvietimas (atsižvelgiant į atrankai svarbias charakteristikas); 2) susidūrus su atkritimu, vykdoma papildoma dalyvių atranka ir kvietimas; 3) įsitraukti iš karto kviečiami „atsarginiai“ dalyviai, įspėjant juos, kad, jei pasirodys visi suplanuoti dalyviai, jų

dalyvavimas asamblėjoje nebus reikalingas bei numatant kompensaciją už skirtą laiką. Dalyvių atrankos procedūrą užbaigti likus bent mėnesiui iki asamblėjos pradžios, pasiliekant laiko suvaldyti dėl išankstinio dalyvių atkritimo kylančias rizikas ir sudarant pakankamas galimybes atrinktiems dalyviams prisitaikyti;

6. Komunikuojant ir atrenkant asamblėjos dalyvius, įvesti papildomus mechanizmus (pvz., komunikacines priemones, atrankos kriterijus), kurie leistų prioritetizuoti įprastai menkiau pilietiškai aktyvių gyventojų dalyvavimą. Rekomenduojama iš anksto numatyti pakankamus finansinius ir organizacinius išteklius priemonėms, padedančioms sumažinti dalyvavimo kliūtis įvairioms gyventojų grupėms.
7. Užtikrinti registracijos į asamblėją priemonių įvairovę, įvedant galimybę užsiregistruoti gyvai, atvykus į Vilniaus miesto savivaldybę ar miestiečiui patogią seniūniją. Vilniaus miesto piliečių asamblėjos pavyzdys parodė, jog dalis gyventojų nesinaudoja telekomunikacinėmis ar skaitmeninės komunikacijos priemonėmis, todėl, siekiant užtikrinti dalyvių įvairovę, svarbu dar labiau išplėsti registracijos prieinamumą.

Vilniaus miesto piliečių asamblėjos metu vykęs svarstomosios demokratijos procesas

Mokymosi procesas Asamblėjoje vyko įvairiais formatais, daugumai dalyvių palikdamas labai pozityvų įspūdį: bendrai imant, pateikta **informacija vertinta kaip suprantama** (64 proc. dalyvių visiškai sutiko, 36 proc. greičiau sutiko su tokiu teiginiu), **vertinga** tiek asmeniniam tobulėjimui, tiek **tolimesniame Asamblėjos procese** (tokios nuomonės laikėsi 84 proc. apklausos dalyvių). Tiesa, turėta ir **pastabų dėl ne visos gautos informacijos relevantiškumo vėlesniame svarstymų ir rekomendacijų rengimo procese** – tikėtina, dalyvių pastebėtą mažesnį pirmųjų (labiau į kontekstą, bendrąją problematiką orientuotų) pristatymų aktualumą vėliau formuluotoms rekomendacijoms lėmė ir Asamblėjos metu įvestos papildomos klausimo kryptys. Asamblėjos dalyviams **parengta medžiaga, atrinktų ekspertų pranešimų kokybė, ekspertų išskumas** ir patikimumas dalyvių vertinti labai teigiamai (visais paminėtais pirmaisiais aspektais – **pozityvus 88-91 proc. dalyvių vertinimas**, pranešėjų **keliamo pasitikėjimo** atveju – **pozityvus 79 proc. dalyvių vertinimas**). Nors turėta nemažai pasiūlymų, didžiajai daliai dalyvių **pakankama** pasirodė ir mokymosi procese **atstovaujamų požiūrių įvairovė, balansas tarp pristatomų pozicijų** (76 proc. tokią nuomonę išreiškusių dalyvių). Tiesa, Asamblėjos **proceso metu keista programa** (antrojo SĮ „Susisieikimo paslaugos“ (toliau – JUDU) pristatymo įtraukimas) **ne tik pademonstravo organizatorių atliepumą** dalyvių pageidavimams, **tačiau iškėlė ir prasčiau** (be išankstinio nuodugnesnio pasirengimo) **suvaldytų šališkumo, nukreipiančio pristatymo rizikų**. Visgi, **dalyviai** tokį galimą pristatymų šališkumo, nukreipimo poveikį nuvertino, **pabrėždami jaustą laisvę** su pateikiamais rekomenduojamais sprendimais **nesutikti**, taip pat **pasitikėdami vieni kitais ir aukštai vertindami** vidines dalyvių grupės kompetencijas.

Asamblėjos svarstymų ir rekomendacijų formulavimo etape buvo taikomi įvairūs **fasilitavimo metodai**, pasiektas optimalus balansas tarp darbo bendroje grupėje ir mažesnėse grupelėse, o pats procesas baigėsi aiškiu rezultatu – bendru grupės susitarimu ir kartu parengtomis rekomendacijomis. Procesui **užtikrintas legitimumas**. Fasilitatoriai **nuosekliai akcentavo dalyvių vaidmenį, perdavė jiems atsakomybę** už Asamblėjos rezultatus, sukūrė **pasitikėjimu grįstą,**

saugią erdvę diskusijoms. Svarstymų ir rekomendacijų formulavimo procesas įvairių suinteresuotųjų šalių vertintas kaip **itin įtraukus** (nepriverstinai), o sukurta **atmosfera įgalino skirtingas, kartais priešingas nuomones turinčias grupes laisvai, lygiavertiškai ir pagarbiai diskutuoti** (pvz., 94 proc. Asamblėjos dalyvių jautėsi galį laisvai išreikšti skirtingą nuomonę grupėje, 85 proc. sutiko, jog visi dalyviai turėjo vienodas galimybes išsakyti savo nuomonę, tiek pat manė, jog dalyviai buvo pasirengę išklausti kitų nuomones). **Fasilitatoriai** daugumos vertinti kaip **objektyvūs ir nešališki** (pvz., taip manė 91 proc. dalyvių), **atliepūs ir dėmesingi**, nors tam tikra įtampa jausta tarp fasilitatorių orientacijos į proceso kokybę per įtrauktį bei dalyviams perleistą atsakomybę, ir dalies dalyvių lūkesčio didesniai efektyvumui bei orientacijai į rezultatą. Sėkmingai organizuoto, įtraukaus proceso rezultatas – Asamblėjos **rekomendacijos didžiosios dalies dalyvių buvo priimtos kaip „savos“** (88 proc. jomis didžiavosi, 91 proc. sutiko, kad rekomendacijų visuma atspindi jų asmeninę poziciją).

Nepaisant bendro labai teigiamo vertinimo, identifiukuota ir keletas silpnesnių svarstymo ir rekomendacijų formulavimo proceso vietų. Pirma, nors atskiros užduotys dalyviams buvo aiškios, jiems **kiek pritrūko bendro proceso aiškumo, susiejant atskirus etapus, užduotis su visuma** (tikėtina, dėl eigoje kurtos ir tikslintos programos). Pavyzdžiui, dalyviams buvo neaišku, nuo kada naujos idėjos svarstymui jau nebegali būti siūlomos, kada ir kaip reiktų pateikti alternatyvią nuomonę. Antra, nemažai dalyvių apgailestavo, jog proceso metu **„pasimetė“ kai kurios pradinės, vertingomis laikytos idėjos. Dauguma tai susiejo su taikytais metodais**, pavyzdžiui, besikeitusiomis atskiras rekomendacijas formuluojančiomis grupelėmis, kuriose trūko prie teksto keičiantis grupėms paliekamų komunikatorių, „vedlių“ (iš kitos pusės, fasilitatoriai, nuolat keisdami prie rekomendacijų dirbančias grupes, siekė kuo didesnei dalyvių daliai sukurti rekomendacijų „savininkiškumo“ jausmą). Trečia, dėl papildomai mokymosi daliai skirto **laiko, jo kiek pritrūko rekomendacijų formulavimui, o kompleksinė klausimo formuluotė ir didelis idėjų kiekis nulėmė kompromisą tarp kiekybės ir gylio**, kai kurioms suinteresuotosioms šalims sukėlusį tiek proceso klampumo, tiek paviršutiniškumo pojūtį.

Asamblėjos metu **komunikacija su dalyviais** buvo **vertinta itin palankiai** – tiek bendrai su visa grupe, tiek individualiai (organizatorių pasiekiamumą, bendravimo kokybę ir teikiamą pagalbą 27 proc. dalyvių įvertino gerai, likę 73 proc. – labai gerai, informacijos aiškumą ir prieinamumą atitinkamai 24 proc. ir 76 proc. dalyvių vertino teigiamai). Dalyviai **ypač pabrėžė organizatorių prieinamumą, komunikacijos išsamumą, reguliarumą, savalaikiškumą, įvairius naudojamus kanalus** (el. paštą, telefoną) ir **kalbas**, taip pat **jaučiamą dėmesį bei rūpestingumą**. Vis dėlto **apie žingsnius po Asamblėjos** dalyviai **jautėsi informuoti kiek mažiau**: nors 66 proc. nurodė suprantantys, kaip bus naudojamos parengtos rekomendacijos, net 31 proc. šiuo klausimu neturėjo aiškios nuomonės. Tai siejasi ir su tuo, kad už komunikaciją atsakingai organizatorei pasitraukus iš darbo iškart po Asamblėjos, vidinė komunikacija nutrūko. Tuo pat metu dalis dalyvių išreiškė norą toliau būti informuojami ir įtraukti, tačiau vertinimo metu šis poreikis dar nebuvo pakankamai atlieptas.

Didžiausias dalyvių „nubyrėjimas“ fiksuotas iki Asamblėjos pradžios – tarp atrinktų asmenų, kurie galiausiai nepatvirtino dalyvavimo arba patvirtinę vis tik neatvyko į Asamblėjos sesijas. Tokį

sprendimą atkritusieji argumentavo nepalankiai susiklosčiusiomis gyvenimo aplinkybėmis, pernelyg dideliu reikalingu įsipareigojimu (kurio masto nebuvo supratę) ar nepakankamomis savo galimybėmis. Pasitaikė ir atvejų, kai registracija buvo labiau „patikrinimo“, ar pavyks būti pakviestam, pobūdžio. Vėlesniuose etapuose atkritimas buvo mažesnis, nors didžioji dalis dalyvių praleido bent vieną sesiją, o visose dalyvauti pavyko mažiau nei pusei (17-kai iš 39-ių nors kartą sudalyvavusių). **Dalyvių įsitraukimą stiprino atsakomybės ir įsipareigojimo jausmas**, prie kurio reikšmingai prisidėjo kokybiškas proceso organizavimas ir organizatorių rodomas dėmesys. Nors dalyviams **mokėtas finansinis atlygis** (50 Eur už vieną Asamblėjos sesiją) **nebuvo** įvardijamas kaip **pagrindinis motyvas** dalyvauti, jis buvo **vertinamas kaip sąžininga kompensacija už skirtą laiką** ir **galimai prisidėjo prie didesnės dalyvių įvairovės**, sudarydamas daugiau galimybių įsitraukti ekonomiškai sunkiau besiverčiantiems ir mažiau aktyviems miestiečiams. Vertinimas taip pat parodė, kad Asamblėjos pabaigoje tokios kompensacijos poreikis dalyvių buvo vertinamas palankiau nei pradžioje.

Komunikacija su visuomene intensyviausiai vykdyta pradiname Asamblėjos etape – kartu su pirmuoju dalyvių atrankos etapu startavusi Vilniaus miesto savivaldybės komunikacijos skyriaus koordinuojama informacinė kampanija įvairiais kanalais skleidė žinią apie prasidėsiančią Asamblėją ir kvietė vilniečius registruotis. Prasidėjus Asamblėjai, išorinė komunikacija aprimo dėl **sąmoningo organizatorių pasirinkimo Asamblėjos metu, saugant dalyvius nuo išorinio spaudimo, riboti į išorę perduodamos informacijos kiekį**. Nors **po** Asamblėjos sesijų šie **ribojimai buvo panaikinti, didesnio medijų dėmesio nebepavyko pritraukti**: įvairios su Asamblėja susijusios šalys komunikaciją po renginio įvertino kaip nepakankamą, neatspindinčią vykusio proceso masto, svarbos ir patirčių gylį. **Viešai prieinama informacija** apie vykusią Asamblėją vertinama kaip pakankamai **išsami, detali ir atvira**.

Rekomendacijų piliečių asamblėjų svarstymo procesui santrauka:

1. Rengiant medžiagą piliečių asamblėjos dalyviams, iš anksto identifikuoti skirtingų dalyvių poreikius (įskaitant specialiuosius – regos, klausos, neuroįvairovės) ir užtikrinti prieinamą, šiems poreikiams pritaiktą turinį, taip pat pasirūpinti tinkamais vertimais bei medžiagos prieinamumu dalyvaujantiems užsieniečiams;
2. Ateityje numatyti pakankamus finansinius ir žmogiškuosius išteklius informacinės medžiagos dalyviams (įvadinio paketo) parengimui, įskaitant ekspertinių įžvalgų sintezę ir pateikimą suprantama forma. Tam numatyтина atitinkama organizatoriaus funkcija arba didesnis, adekvačiai atlyginamas, nepriklausomų ekspertų įsitraukimas. Į informacinį medžiagos paketą rekomenduojama įtraukti gerosios rekomendacijų formulavimo praktikos gaires;
3. Siekiant išplėsti pranešėjų atrankos imtį, kartu su pradine informacine piliečių asamblėjos kampanija skelbti atvirą kvietimą miestiečiams ir tiesiogiai į asamblėjos organizavimą neįsijungusiems ekspertams, pilietinėms organizacijoms ar institucijoms pasiūlyti galimus pranešėjus – tiek ekspertus, tiek suinteresuotųjų šalių atstovus. Galutinį pranešėjų sąrašą sudaryti remiantis aiškiais ir viešai komunikuojamais atrankos kriterijais;
4. Mokymosi proceso metu į pristatymus įtraukti ir grupes, atstovaujamas (net ir gausiai) pačių asamblėjos dalyvių – Vilniaus miesto piliečių asamblėjos patirtis parodė, jog savaime tarp dalyvių

- atskiras specifiškesnes patirtis turinčių grupių atstovų turėti nepakanka, reikalinga jų perspektyvai suteikti ir lygiavertį balsą mokymosi dalies programoje;
5. Vengti mokymosi formatų (ar pernelyg nepasikliauti tokiais), kuriuose skirtingi dalyviai susipažįsta su skirtinga medžiaga (pvz., pasiskirstę grupelėmis keliauja klausytis skirtingų pranešimų). Vilniaus miesto piliečių asamblėjos dalyviai labiau akcentavo „bendro žinių pagrindo“ poreikį, kurio neatsveria bendri aptarimai grupėse po skirtingų girdėtų pristatymų;
 6. Svarbu nuolat aiškiai ir nuosekliai dalyviams komunikuoti apie visą procesą ir esamo etapo vietą bendroje proceso eigoje, ypač išryškinant kertinius momentus – pavyzdžiui, nuo kada naujos idėjos nebepriimanos ir dirbama tik su jau pateiktomis. Taip pat ne tik proceso pradžioje, bet ir pabaigoje priminti, kaip dalyviai galėtų tinkamai išreikšti, pateikti alternatyvią nuomonę;
 7. Būtina skirti pakankamus išteklius fasilitatorių darbui apmokėti. Analizė atskleidė, jog fasilitatorių vaidmuo buvo itin svarbus proceso sėkmei, tačiau reikšminga darbo dalis buvo atliekama remiantis asmeniniu įsipareigojimu ir motyvacija, gautą atlygį traktuojant kaip simbolinį, neatspindintį darbo krūvio (įskaitant detalios programos rengimą, medžiagos susitikimams paruošimą ir pan.). Adekvatus atlygis prisidėtų prie tokių iniciatyvų kokybės užtikrinimo, tvarumo ateityje;
 8. Rekomenduojama išlaikyti rekomendacijų svarstymą skirtingose pačių dalyvių moderuojamose grupėse kaip proceso stiprybę, tačiau kartu skirti daugiau dėmesio diskusijų tęstinumui užtikrinti tarp grupių, pvz., paliekant dalį dalyvių kelioms iteracijoms dirbti su ta pačia rekomendacija, kad būtų užtikrintas nuoseklus ankstesnių svarstymų rezultatų ir argumentų perdavimas bei išvengta neproduktyvių diskusijų dėl nesuprasto ankstesnio įdirbio;
 9. Stiprinant proceso legitimumą visų dalyvių akyse, užtikrinti nuoseklų ir išsamų informacijos perdavimą dalyviams, praleidusiems dalį sesijų, kad jie geriau suprastų vykusį procesą, priimtus sprendimus ir jų argumentaciją bei išlaikytų pasitikėjimą proceso rezultatais;
 10. Siekiant palaikyti ryšį su dalyviais ir stiprinti pasitikėjimą procesu, iš anksto numatyti aiškią atsakomybę bei pakankamus resursus komunikacijai po asamblėjos. Tai stiprintų teigiamas piliečių įtraukimo ir atskaitingumo praktikas, padėtų išlaikyti buvusius dalyvius kaip asamblėjos „ambasadorius“;
 11. Rekomenduojama aktyviau išnaudoti dalyvių motyvaciją išlikti įsitraukusiems po asamblėjos, sudarant galimybes jiems prisidėti prie rekomendacijų įgyvendinimo, svarstomosios demokratijos praktikų ir kitų pilietinio įsitraukimo formų sklaidos bei tolimesnio įsitraukimo į jas. Šiame kontekste svarstytinas ir Vilniaus miesto piliečių asamblėjos dalyvių išreikštas noras kurti alumni tinklą – valdžios institucijos galėtų tokį būrimąsi paskatinti įtraukdamos tinklo narius į tęstinius komunikacijos ir rekomendacijų įgyvendinimo procesus (pvz., tinklo nariai galėtų atstovauti Asamblėjos dalyviams, išsamiau pristatyti rekomendacijas ir jų rengimo procesą, palaikyti nuolatinį dėmesį rekomendacijų įgyvendinimo eigai ir kt.);
 12. Ir ateityje numatyti dalyvių laiko bei įsipareigojimo kompensavimo mechanizmus. Tokia kompensacija gali prisidėti prie įvairesnės dalyvių sudėties ir sumažinti finansines kliūtis įsitraukti, ypač mažesnius išteklius turinčioms ar mažiau aktyvioms gyventojų grupėms;
 13. Skirti daugiau dėmesio viešajai komunikacijai ne tik prieš asamblėją, tačiau ir asamblėjos metu, o ypač – jai pasibaigus. Rekomenduojama plačiau pristatyti proceso eigą, svarstymų turinį, dalyvių patirtis ir pasiektus rezultatus. Intensyvesnė komunikacija didintų proceso matomumą ir skaidrumą, sudarytų galimybes plačiau skleisti pozityvius piliečių įsitraukimo į viešųjų sprendimų priėmimą

pavyzdžius, prisidedant prie skeptiškų nuostatų apie piliečių įtraukimą mažinimo, pasitikėjimo institucijomis stiprinimo bei menkesnio atotrūkio tarp valdžios institucijų ir visuomenės;

14. Skirti pakankamai dėmesio stebėtojų pasirengimui dalyvauti piliečių asamblėjoje: iš anksto suteikti informaciją apie jų vaidmenį ir dalyvavimo taisykles, plačiau pristatyti asamblėjos tikslus, eigą, įvykusių sesijų rezultatus bei uždavinius aktualiam (stebimam) etapui. Geresnis proceso supratimas sudarytų prielaidas prasmingesniai stebėtojų įsitraukimui, nuoseklesniai taisyklių laikymuisi ir didesnei jų kuriamai pridėtinei vertei proceso metu;
15. Skatinti aktyvesnį savivaldybės atstovų (sprendimų priėmėjų ir administracijos darbuotojų) įsitraukimą į asamblėją tiek skiriant dėmesį jai (pvz., atvykstant stebėti sesijų), tiek aktyviai prisidedant prie asamblėjos proceso (pvz., įsitraukiant į svarstymus). Toks dalyvavimas leistų politinio ir administracinio lygmens atstovams geriau suprasti svarstymo proceso logiką, dalyvių argumentus, stiprintų įsipareigojimą asamblėjos rekomendacijoms savivaldybėje. Pabrėžtina, kad toks įsitraukimas turėtų būti grindžiamas aiškiai apibrėžtomis dalyvavimo taisyklėmis ir apsaugos mechanizmais, užtikrinančiais, kad politikų ar administracijos atstovų autoritetas nedarytų neproporcingos įtakos diskusijoms ar galutiniams sprendimams.

Vilniaus miesto piliečių asamblėjos poveikis

Remiantis interviu ir apklausų duomenimis, **Asamblėjos rekomendacijos iš esmės vertinamos teigiamai**, jų silpnosiomis vietomis įvardinamas **gausus kiekis bei su tuo kiek susijęs rekomendacijų nekonkretumas**, kuris gali apsunkinti įgyvendinimo procesą bei suteikti plačias interpretavimo galimybes už rekomendacijų realizavimą atsakingiems asmenims. Asamblėjos pradžioje kone pusė jos dalyvių (44 proc.) nuogąstavo, kad parengtos rekomendacijos nevirs praktiniais veiksmais ir sprendimais, tačiau jai baigiantis dalyvių grupėje buvo 29 procentiniais punktais mažiau sutinkančių ir 25 procentiniais punktais daugiau nesutinkančių, kad „iš to nieko neišeis“. Tai galima sieti tiek su pasitenkinimu **parengtomis rekomendacijomis ar pačiu Asamblėjos procesu, tiek su geriau suprastais savivaldybės tikslais judumo srityje**, kas leido susieti rekomendacijas su jais ir atitinkamai tikėtis didesnio rekomendacijų poveikio. Rekomendacijos buvo pristatytos politikams, tačiau jie nėra įsitraukę į įgyvendinimą, už kurį atsakinga iš Vilniaus miesto savivaldybės ir JUDU darbuotojų sudaryta grupė. Konkretų rekomendacijų poveikį judumo politikai pamatuoti sudėtinga, kadangi, remiantis dokumentų analizės rezultatais, dalis jų – glaudžiai susijusios su Vilniaus miesto 2021-2030 metų strateginio plėtros plano uždaviniais (taigi, plano įgyvendinimas reikštų ir rekomendacijų atliepimą).

Apklausų rezultatai atskleidžia **daugialypį Asamblėjos poveikį jos dalyviams**. Vertinimo metu dalyvavimo Asamblėjoje nulemta **nuostatų kaita Asamblėjos temos atžvilgiu pastebėta tik iš dalies**: su teiginiu, kad Asamblėjos eigoje pakeitė nuomonę apie joje aptartas temas greičiau ar visiškai sutiko 57 proc. dalyvių, tačiau interviu metu jie dažnai akcentavo labiau pagilinę žinias, praplėtę akiratį nei iš esmės pakeitę įsitikinimus. Tai gali būti susiję su tuo, kad į Asamblėją susirinko nemaža dalis darnaus judumo tikslams pritarančių dalyvių. **Vertinant nuostatas tam tikrų visuomenės grupių atžvilgiu, esminė kaita nepastebėta** (53 proc. respondentų teigė po dalyvavimo Asamblėjoje nuomonės tam tikrų visuomenės grupių atžvilgiu nepakeitę, dar 33 proc. nurodė nuomonę pakeitę į teigiamą pusę), tačiau užfiksuotas minimalus pasitikėjimo kitais žmonėmis augimas. Asamblėja taip pat prisidėjo prie nuostatų kaitos piliečių dalyvavimo ir įgalinimo

srityje. Asamblėjos pabaigoje (lyginant su jos pradžia), **išaugo dalyvių pasitenkinimas demokratija ir pasitikėjimas ja** kaip turinčia pranašumą prieš kitas valdymo formas (8 procentiniais punktais abiem atvejais), **sustiprėjo pasitikėjimas savo gebėjimais įsitraukti į sprendimų priėmimą** (10 procentinių punktų) **bei noras įsitraukti į sprendimų priėmimo procesus** (tokį pokytį identifikavo 78 proc. Apklaustų dalyvių). Nors šiek tiek išaugo dalyvių, manančių, kad įsitraukdami į Asamblėją jie turės įtakos sprendimų priėmimui svarbiais klausimais dalis, bendrai **Asamblėjos dalyviai ėmė skeptiškiau vertinti tokių metodų kaip piliečių asamblėja tinkamumą sprendimų priėmimui tiek vietos, tiek nacionaliniu lygmeniu**. Pavyzdžiui, dalyvių, sutinkančių, kad sprendimus svarbiais šaliai klausimais turėtų priimti piliečių asamblėja, dalis sumažėjo nuo 66 proc. Asamblėjos pradžioje iki 44 proc. jos pabaigoje, o vertinant sprendimų priėmimą vietos lygmeniu, tendencija, nors ir nuosaikesnė, išliko neigiama (nuo 61 proc. iki 56 proc.). Galimybių daryti įtaką viešųjų sprendimų priėmimui vertinimas iš esmės nepakito.

Asamblėja atitiko didžiąją dalį politikų ir kitų sprendimų priėmėjų bei organizatorių jai keltų lūkesčių: išmėginta kaip naujas, jau pasitelkiamų piliečių įtraukimo instrumentų rinkinį papildantis **metodas**, ji **įtikino** organizatorius ir sprendimų priėmėjus savo **tinkamumu** Lietuvai, nustebino **konstruktyvumu, produktyvumu, rezultatyvumu, pasiekta įtraukų svarstymų kokybe, susitarimo kultūra**, suteikė **patirtį ir žinias** bei besiformuojančią piliečių asamblėjų „ekosistemą“. Iš kitos pusės, **nusivilta nepakankamu politikų bei savivaldybės administracijos darbuotojų dėmesiu** Asamblėjai (nors politinis palaikymas ir darbuotojų pagalba atskirose situacijose jausti), kai kuriuos organizatorius **nuvylė ir nepakankamu įvertintas Asamblėjos viešumas**. Asamblėjos **rekomendacijas** politikai ir kiti sprendimų priėmėjai bei organizatoriai vertino kaip nebūtinai naujas ir netikėtas, tačiau **naudingas**, tiesa, taip pat atkreipdami dėmesį į skirtingo rekomendacijų konkretumo lygio bei plotmės **keliamus iššūkius** įgyvendinimui. Asamblėja įvertinta kaip **atpirkusi jai skirtus išteklius**, o formatas – **vertas kartoti ateityje**. Tiesa, pabrėžta, jog tam reikalingi ne tik dideli žmogiškieji, laiko bei finansiniai resursai, tačiau ir aiškus politikų bei platesnio rato savivaldybės administracijos darbuotojų palaikymas bei įsipareigojimas. Asamblėjos **patirtis taip pat didino dalies organizatorių bei sprendimų priėmėjų motyvaciją įtraukti** piliečius į sprendimų priėmimą. Nors per pirmuosius mėnesius po Asamblėjos pabaigos jau buvo galima matyti naujų savivaldybės organizuojamų Asamblėjos įkvėptų piliečių įtraukimo formatų, plačiau žinia apie šiuos formatus ar tokį Asamblėjos patirties pritaikymą kol kas nebuvo nuskambėjusi. Atsižvelgiant į tebevykstantį rekomendacijų įgyvendinimą ir atitinkamai dar neaiškią šio proceso baigtį, sudėtinga įvertinti platesnį Asamblėjos poveikį jos organizatoriams bei sprendimų priėmėjams. Vis tik, kaip jau pasireiškusį, netikėtą pozityvų Asamblėjos poveikį suinteresuotosios šalys įvardino **tarpsektorinių rekomendacijų paskatintą glaudesnę skirtingų savivaldybės skyrių bendravimą, bendradarbiavimą ir koordinaciją**.

Asamblėjos poveikis visuomenei ataskaitoje vertintas per bendrą piliečių asamblėjų žinomumą. Dviejų reprezentatyvių Vilniaus miesto gyventojų apklausų duomenys atskleidžia, kad **per Asamblėjos įgyvendinimo laikotarpį piliečių asamblėjų** kaip būdo gyventojams dalyvauti miesto ar šalies sprendimų priėmime **žinomumas Vilniuje išaugo 10 procentinių punktų** (iki 24 proc. miestiečių). **Girdėjusieji** apie piliečių asamblėjas **jas vertina labai palankiai** (90 proc.), **labiau** nei negirdėjusieji **pasitiki miesto institucijomis ir jų sprendimais** (atitinkamai 10 procentinių punktų ir

9 procentinių punktų skirtumas tarp grupių), **yra patenkinti demokratijos veikimu Lietuvoje** (5 procentinių punktų skirtumas), **dažniau ketina dalyvauti viešųjų sprendimų priėmimo procese** (12-19 procentinių punktų skirtumas skirtingų įsitraukimo formų atvejais). **Girdėjusiųjų** apie piliečių asamblėjas **grupėje** per tirtą laikotarpį, priešingai nei negirdėjusiųjų, **paaugo pasitenkinimas demokratijos veikimu** (6 procentiniais punktais, kai negirdėjusiųjų grupėje pasitenkinimas 5 procentiniais punktais sumažėjo) **bei savo kompetencijų dalyvauti viešųjų sprendimų priėmimo vertinimas** (4 procentiniais punktais). **Kita vertus, pasitikėjimo** miesto institucijomis ir jų sprendimais **pokyčiai** per tirtą laikotarpį **šioje grupėje neišsiskyrė iš bendro** konteksto (tiek girdėjusiųjų, tiek negirdėjusiųjų grupėje augo panašia apimtimi), o **klausiant apie nusiteikimą dalyvauti sprendimų priėmimo** labiau nei kitose grupėse **augo neužtikrintumas** (10-12 procentinių punktų). Pastarosios tendencijos **sietinos su kol kas neaiškiais rekomendacijų įgyvendinimo rezultatais.**

Išvados ir rekomendacijos svarstomosios demokratijos institucionalizacijai Lietuvoje

Vilniaus miesto piliečių asamblėja buvo **sėkmingas, tarptautines gerąsias praktikas atitinkantis procesas, skaidriai ir metodiškai įtraukęs įvairias vilniečių grupes į judumo politikos klausimų svarstymą.** Stipriosiomis Asamblėjos pusėmis laikytinas nagrinėto klausimo aktualumas gyventojams ir sprendimų priėmėjams, kokybiška komunikacija su dalyviais, įvairiomis formomis perteiktas ir nešališkas mokymosi procesas, profesionalus ir įtraukus fasilitavimas bei aktyvi išorinė komunikacija ankstyvosiose stadijose.

Vis dėlto, vertinime identifikuoti ir keli tobulintini aspektai. Pirma, **ribotas politikų ir savivaldybės darbuotojų į(si)traukimas nuo ankstyvųjų Asamblėjos organizavimo proceso stadijų** kelia rizikas dėl palaikymo Asamblėjos rekomendacijų įgyvendinimui ir piliečių įtraukimui kaip reikšmingai sprendimų priėmimo praktikai. Vertėtų atsižvelgti ir į **sąlyginai vėlyvą (likus porai savaitės iki Asamblėjos pradžios pasibaigusį) dalyvių atrankos procesą,** kuris, atsižvelgiant į ribotus žmogiškuosius išteklius, neleido laiku pritaikyti rizikos valdymo priemonių, susidūrus su atrinktų miestiečių atkryčiu. Nors patyrus pirmąjį dalyvių skaičiaus sumažėjimą VMPA dalyvių imtis išliko reprezentatyvi, Asamblėjos eigoje jai dar labiau susitraukus, dalis visuomenės grupių (ypač – jaunimas) buvo atstovaujamos mažiau. Paminėtinas ir **Asamblėjos įgyvendinimo metu vykęs jos programos planavimas, kuris, viena vertus, suteikė lankstumo, tačiau, antra vertus, atvėrė erdvę skubotiems pokyčiams.** Galiausiai, susidurta su **iššūkais dėl rekomendacijų gausos** (buvo parengti 24 siūlymai) ir, atitinkamai, nepakankamo gylio (ar priešingai – itin konkrečių ir techninių detalių), kas gali būti paaiškinta sąlyginai plataus klausimo išplėtimu fasilitavimo procese bei eigoje pakitusiu balansu tarp mokymosi ir rekomendacijų svarstymui bei formulavimui skirto laiko.

Nors ilgalaikio Asamblėjos poveikio vertinimui reikalinga tolesnė stebėsena ir stipresnis pokyčio impulsas (pvz., dar vienos asamblėjos įgyvendinimas), pastebimi teigiami proceso rezultatai – **pradėtas rekomendacijų įgyvendinimas, sukurti atskaitomybės mechanizmai, sustiprėję tarpsektoriniai ryšiai Vilniaus miesto savivaldybėje (judumo politikos srityje) ir išaugęs piliečių asamblėjų žinomumas Vilniuje.** Vis dėlto platesni kultūriniai ar instituciniai pokyčiai, įtvirtinantys šį

dalyvaujamosios demokratijos formatą, kol kas nėra akivaizdūs, todėl tikėtina, kad galutinis Asamblėjos poveikis priklausys nuo tolesnio rekomendacijų įgyvendinimo ir jų rezultatų.

Rekomendacijų svarstomosios demokratijos praktikų institucionalizacijai Lietuvoje santrauka:

Svarstomosios demokratijos praktikų institucionalizacija šiame vertinime suprantama kaip formalus (pvz., pasitelkiant teisės aktus) ir neformalus (pvz., per vyraujančią kultūrą ir vertybes) jų įtvirtinimas sprendimų priėmimo procesuose, užtikrinant tvarų šių praktikų taikymą įvairiose politikos srityse. Vertinimo metu atlikti interviu atskleidė tarp vietos ir nacionalinio lygmens sprendimų priėmėjų vyraujančią konsensą, kad daugiau galimybių svarstomosios demokratijos praktikų taikymui matoma savivaldos lygmenyje. Taigi, remiantis vertinimo metu surinkta medžiaga, teikiamos šios rekomendacijos tolesnei svarstomosios demokratijos praktikų institucionalizacijai savivaldos lygmeniu:

- 1. Kompetencijų stiprinimas ir tinklaveika.** Šiuo metu svarstomosios demokratijos praktikų plėtrą Lietuvoje riboja ekspertizės ir koordinavimo trūkumas – stinga tiek organizacinių, tiek metodinių kompetencijų, piliečių įtraukimo veiklos savivaldybėse dažnai vykdomos fragmentuotai, stinga patirtį svarstomosios demokratijos praktikų taikymo srityje turinčių nevyriausybinių ar privačių organizacijų. *Atsižvelgiant į tai, rekomenduojama:* 1) savivaldybėse steigti specializuotas pareigybes ar padalinius, atsakingus už įtraukimo praktikų koordinavimą, kompetencijų kaupimą ir metodinę pagalbą; 2) stiprinti nacionalinio lygmens piliečių įtraukimo kompetencijų centrą (pavyzdžiui, svarstomosios demokratijos praktikas jau taikiusį ir sąlyginai didesnę įdirbį šioje srityje turintį LR Vyriausybės kanceliarijos Atviros Vyriausybės skyrių). Svarstomosios demokratijos praktikų atžvilgiu atskiros pareigybės ar padalinio įkūrimas savivaldybėje leistų formuoti atskirtį tarp iniciatoriaus ir vykdytojo, taip mažinant politizacijos rizikas. Bendrai, šie pokyčiai sudarytų sąlygas efektyviau dalintis gerąja patirtimi, išsaugoti institucines žinias ir kurti bendradarbiavimo tinklą tarp skirtingų sektorių ir valdžios lygmenų;
- 2. Parama neformaliai institucionalizacijai.** Siekiant užtikrinti tvarų svarstomosios demokratijos praktikų įsitvirtinimą Lietuvoje, svarbu derinti formalų ir neformalų jų institucionalizavimą. Vien formalus reglamentavimas gali lemti mechaninį praktikų taikymą be realaus įsitikinimo jų verte, o vien neformalus palaikymas – priklausomybę nuo pavienių iniciatyvų ir netolygų taikymą skirtingose savivaldybėse ar institucijose, taip pat susiduriant su netvarumo rizika. *Atsižvelgiant į tai, rekomenduojama:* plėtoti ekspertinę pagalbą grįstas iniciatyvas, panašias į „DemocracyNext“ miestų programą, kurios padėtų savivaldybėms organizuoti piliečių asamblėjas, kaupti sėkmingą patirtį, kompetencijas ir stiprinti šių praktikų pripažinimą. Tik susiformavus platesniam palaikymui ir praktikos žinomumui, būtų tikslinga pereiti prie minimalaus formalaus jos reglamentavimo;
- 3. Svarstomosios demokratijos vieta piliečių įtraukimo „įrankių dėžėje“.** Piliečių asamblėjos turėtų būti integruojamos į esamą piliečių įtraukimo sistemą kaip ją papildantis, o ne konkuruojantis instrumentas, aiškiai apibrėžiant jų paskirtį ir santykį su kitomis dalyvavimo formomis. *Atsižvelgiant į tai, o taip pat – didelius organizacinius ir laiko kaštus, rekomenduojama:* 1) peržiūrėti esamą piliečių įtraukimo priemonių įvairovę ir užtikrinti, kad naujo įrankio įvedimas nesukels funkcijų persidengimo su jau egzistuojančiomis praktikomis (pvz., apklausomis, seniūnaičių veikla, dalyvaujamuoju biudžetu, konsultacijomis ir kt.); 2) piliečių asamblėjas organizuoti ne dažniau kaip kartą per dvejus metus, jas suderinant su savivaldos tarybos ir / ar mero kadencijomis bei susitelkiant į strateginės svarbos klausimų sprendimą; 3) stiprinti atskaitomybę piliečiams, neapsiribojant vien ataskaitomis, bet įtraukiant buvusius dalyvius į rekomendacijų įgyvendinimo stebėseną ir progreso aptarimą, taip didinant pasitikėjimą institucijomis ir ilgalaikį piliečių įsitraukimą;

- 4. Jaunosios kartos dalyvavimo įgūdžių stiprinimas.** Remiantis ataskaitos metu surinktais duomenimis, viena menkiausiai Asamblėjoje atstovautų visuomenės grupių – jaunimas. Interviu metu dažnai minėta, kad viena tai nulėmusių priežasčių – šiai grupei būdingas noras pasiekti greitų rezultatų, pamatyti savo darbo vaisius, kas sunkiai suderinama su nemenkų laiko išteklių reikalaujančiais svarstomosios demokratijos procesais. *Atsižvelgiant į tai, rekomenduotina:* svarstomosios demokratijos praktikas taikyti jau mokyklose, įtraukiant bendruomenes į sprendimų priėmimą dėl joms aktualių klausimų. Tai padėtų nuo ankstyvo amžiaus ugdyti pilietinius įgūdžius, geresnį sprendimų priėmimo procesų supratimą ir gebėjimą dalyvauti ilgalaikiuose svarstymuose, kartu formuojant vertybinį pagrindą aktyviam pilietiniam dalyvavimui;
- 5. Reikalingo finansavimo užtikrinimas.** Svarstomosios demokratijos praktikų taikymas reikalauja nemažai ne tik žmogiškųjų, laiko, tačiau ir finansinių kaštų, kas kartu riboja šių praktikų sklaidą. Visgi, tiesioginis išorės finansavimas bei privataus sektoriaus teikiama parama savivaldybės institucijoms gali kelti riziką dėl nešališkumo išlaikymo, viešų ir privačių interesų konflikto. *Atsižvelgiant į tai, rekomenduojama:* svarstyti nacionalinio lygmens finansavimo mechanizmo sukūrimą, kuris skatintų svarstomosios demokratijos praktikų plėtrą Lietuvoje, pasitelkiant sutelktinio finansavimo instrumentus, mecenatų pagalbą, viešo ir privataus sektoriaus bendradarbiavimą ar kitas priemones. Toks mechanizmas galėtų remti ne tik piliečių asamblėjų organizavimą, bet ir inovatyvių demokratinio dalyvavimo formų išbandymą bei eksperimentus savivaldybėse. Kartu būtina užtikrinti paramos teikimo nešališkumą, orientuojantis ne į konkrečių asamblėjų finansavimą, o į platesnę demokratinį inovacijų plėtrą ir piliečių įtraukimo stiprinimą šalyje.